

פרשת בת יפתח

דני עובדיה

מוקדש לעילוי נשמת סבי שלום בן רחל,

דניאל בן גוהר

דודי מרדכי בן פרחה

ת.נ.צ.ב.ה.

ראשי פרקים:

- א. פתיחה
- ב. לדמותו של יפתח
 1. המעגלים
 2. מנהיגות יפתח
 3. לראש ולקצין
- ג. נדר יפתח
- ד. מנהיגים ונדרים
 1. בין יפתח לשאול
 2. המצוקה
 3. מעמד הנדר
- ה. הנדר בהלכה
 1. נדר לה'
 2. לשאול כהוגן
- ו. הצרי אין בגלעד
 1. נדרים פורחין באויר
 2. הדין והמקור
 3. בין פתח לטעות
 4. הצרי אין בגלעד
- א. תשובת חז"ל.
- ב. תשובת הרמב"ן
- ז. סיכום

א. פתיחה

פרשת יפתח ובתו המוצגת בספר שופטים (פרק יא), הינה אחת מהסיפורים הטראגיים מסיפורי המקרא. בפרשה זו נקלעים אנו לתוך סיטואציה המתרחשת בין אב לבתו בעקבות נדר הננדר ע"י האב, נדר שקיומו גורם לתוצאה אחת, מות!¹ יפתח האב נדר בזמן מלחמתו נגד עמון כי יקריב הוא את היוצא מתוך דלת בתו "והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי לקראתי בשובי בשלום מבני עמון והיה לה' והעליתהו עולה" (שם, שם, לא).

פרשת יפתח ובתו, "זכתה" לפירושים רבים ע"י חז"ל וחוקרי המקרא, כאשר עיקר ההתעסקות סביב פרשה זו התמקדה בשלושה מישורים עיקריים:

1. מה היתה כוונת יפתח בזמן הנדר, האם באומרו כי יקריב הוא לעולה את אשר יצא מפתח ביתו התכוון לאדם קרי בתו או שמא התכוון לבעל חיים?
 2. מדוע לא ניסה יפתח להתיר את נדרו, ובכך להציל את בתו?
 3. האם קיים יפתח את נדרו בפועל, האם שחט את בתו והקריבה לעולה, או שמא עשה זאת על דרך הסמליות והקדישה לה' ועקב כך לא נישאה לאיש.
- פרשת יפתח הטביעה את חותמתה על היסטורית עם ישראל, בכל פעם בה יוזכר יפתח, תמיד תעלה לנגד עיונינו פרשת האב יפתח המקריב את בתו לעולה. לא פעם חוטאים אנו בכך כי מייחסים אנו חשיבות לדמות מסוימת או מאידך גיסא זלזול וסלידה מדמות עקב אירוע שהתרחש.

לעינינו דמותו של יפתח התקבלה ע"י חוקרי המקרא והוגי דעות כדמות שלילית ביותר, כשופט עריץ ורודן הרודף אחר הכבוד והשררה, כאדם בעל גאווה שאינו מוכן לנסות להתיר את נדרו ובכך להציל את בתו, כאב אכזרי השוחט את בתו וכו'. במאמרי זה ברצוני לפרוך דעה זו, לעני"ד ע"מ שיהיה ניתן להציג דמות או לקבוע עמדה לגבי אדם, אומה, חברה, חובה עלינו לתת את הדעת לא רק לסיפור או

1. ישנה מח' בחז"ל האם יפתח הרג את בתו בפועל או שמא קיים את נדרו בכך שבתו נשארה בתולה במשך כל ימי חייה ובכך נחשב הדבר כאילו הרגה. ע"פ שני הדעות מעשה יפתח הוא בגדר מוות, גם אם לא הרג את בתו בפועל, עצם אי נשואיה לאדם קרויה מוות משום שבכך גרם יפתח כי לא יהיה בן שימשיך את שושלת האם.

לסיטואציה מסוימת בה מצויה הדמות עליה דנים, כי אם, יש לראות את מעשי הדמות ודבריה בסיטואציות שונות, כאשר בכל סיטואציה ניתוח הדמות ומעשיה יהיו אך ורק ע"פ המציאות הקימת ולא ע"פ דעות קדומות.

לא פעם דנים אנו דמויות ע"פ הידוע לנו מסיפורים המתרחשים בזמן מאוחר יותר, הדבר בולט בעיקר בסיפורי המקרא בהם אנו נותנים את הדעת ע"פ ידיעה מוקדמת של המתרחש בפרקים הבאים².

דרך זו של ניתוח הינה טעות, ע"פ הסתכלות כזו אין אנו יכולים לתת את הדעת הקרובה ביותר לסיטואציה בה אנו עוסקים ועקב כך אין אנו מיחסים חשיבות לפרטים שונים היכולים להפוך את הקערה על פיה, להפוך את הדמות מדמות חיובית לדמות שלילית ולהפך.

וע"כ חובה עלינו בכל סיפור בו מנסים אנו לעמוד על אופיה של דמות מסוימת, תחילה עלינו להתנתק מפרשנותם של חז"ל ולהתייחס אך ורק למה שהכתוב מציג לפנינו.

מאמרי זה בנוי ע"פ דרך זו, אע"פ שעיקר המאמר דן במעמדו של נדר יפתח בצידו ההלכתי, קודם שדנתי בפרק זה, הקדמתי והצגתי את דמותו של יפתח ע"פ פשוטם של פסוקים.

פרק א' במאמר דן בראשית דרכו של יפתח מהרגע שנולד ועד לגירושו מן הבית ע"י אחיו, על לא עוול בכפיו. בפרק זה הוספנו את שובו של יפתח לאנשי גלעד כמנהיג ועקב כך בקשותיו ודרישותיו השונות.

פרק ב' במאמר דן בנדר יפתח, אך לא במעמדו ההלכתי, אלא ביחס לסיפור בכללו, מהו מקומו בזמן המלחמה, האם היה נצרך נדר זה, והאם נאמר נדר זה מתוך מחשבה או שמא מתוך זלזול של אדם שהוא עם הארץ, נקודה זו התבססה כולה ע"פ מסקנותינו מפרק א' בו דנו מי היה יפתח.

2. דוגמא לכך מוצאים אנו בסיפור הבכורה בין יעקב לעשו, כאשר קוראים אנו את פרשת הבכורה (בראשית כה) בה עשו מוכר את בכורתו עבור נזיד עדשים, אזי, הסיטואציה העולה לנגד עינינו כי יעקב הוא הצדיק בעוד עשו הוא הרשע, סטואציה זו מצויה לנגד עינינו מתוך ידיעה מוקדמת מהסיפורים הבאים המציגים את עשו ברשותו, וע"כ כאשר מנתחים אנו את סיפור מכירת הבכורה אין אנו נותנים מספיק את הדעת ביחס ליעקב, מדוע אינו מרחם על אחיו הבכור כי עיף הוא, כיצד מבקש הוא לקנות את הבכורה וכו'.

פרק ג' במאמר דן ביפתח ומנהיגים, בפרק זה הקבלנו בין יפתח לשאול שעמד בסיטואציה הקרובה לאירועי יפתח.

פרקים ד-ו המשמשים כחלקו השני של המאמר דנים הם במעמדו ההלכתי של נדר יפתח וההשלכות הנובעות מכך, האם לשון נדר יפתח תואם את לשון הנדר שההלכה דורשת, ושאלת השאלות מדוע יפתח לא התיר את נדרו, ע"פ היתר חז"ל "התרת נדרים".

קודם שאסיים ברצוני לבקש ממך קורא יקר כי בשעה שקורא אתה את מאמרי, נסה להתנתק "מדעות קדומות" על-פיהם רגילים אנו לנתח דמויות, נסה לקרוא את פרשת יפתח ובתו כאילו קריאה זו הינה קריאה ראשונה בה אתה מתמודד מול פרשה זו. בדרך זו אני מקווה כי תוכל לבחון פרשה זו לעומקה ולהבין את פשוטם של פסוקים, ואף את מסרה של הפרשה, ולא קריאה המבוססת ע"פ פירוש מסוים המיחס ורואה את יפתח כדמות שלילית אך ורק בעקבות נדרו

ב. לדמותו של יפתח

1. המעגלים

ספר שופטים היינו "ספר המעגלים". לאורך כל הספר מוצאים אנו מבנה דומה בכל האירועים המתרחשים: בני ישראל חוטאים, העונש ע"י אומות העולם, זעקת בניי אל השמים מפאת השעבוד ושליחת שופט ע"י הקב"ה על מנת לגאול את ישראל, חזרה בתשובה של העם וחוזר חלילה. פרשתנו, פרשת יפתח, בשונה מכל מבנה הספר, מפסיקה מעגל החיים זה, חטאם של העם עבר את גבולות היכולת לחזור בתשובה. עם ישראל עבר את שיא השיאים, עם ה' הופך להיות עם האלילים, עם שאינו מוכן לפסוח על שום עבודת אלילים המצויה באזור.

"ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' ויעבדו את הבעלים ואת העשתרות ואת אלוקי ארם ואת אלוקי צידון ואת אלוקי מואב ואת אלוקי בני עמון ואת אלוקי פלשתים ויעזבו את ה' ולא עבדוהו"³

ישראל נמסרים בידי בני עמון והכאב והצרות הופכים להיות נחלתם באופן מסיבי וכואב "ותצר לישראל מאוד"⁴ תגובת ישראל אינה מאחרת לבוא וכשם

3. שופטים י, ו

4. שם, שם, י

שזעקו אל השמים בבקשה לרווח והצלה אף כאן זועקים ישראל ומבקשים הצלה, ובפעם הראשונה לאורך כל ספר שופטים, מוצאים אנו כי תפילת ישראל אינה נשמעת.

"ויזעקו בני ישראל אל ה' לאמר חטאנו לך וכי עזבנו את אלוהנו ונעבוד את הבעלים, ויאמר ה' אל בני ישראל הלא ממצרים ומן האמורי ומן בני עמון ומן פלשתים, וצידונים ועמלק ומעון לחצו אתכם ותצעקו אלי ואושיעה אתכם מידם, ואתם עזבתם אותי ותעבדו א-הים אחרים לכן לא אוסיף להושיע אתכם, לכו וזעקו אל הא-הים אשר בחרתם בם המה יושיעו לכם בעת צרתכם.

ויאמרו בני ישראל אל ה' חטאנו עשה אתה לנו ככל הטוב בעיניך אך הצילנו נא היום הזה, ויסירו את אלוהי הנכר מקרבם ויעבדו את ה' ותקצר נפשו בעמל ישראל"⁵

תגובת ה' הינה תגובה קשה, כל התוכחה מתמקדת בנקודה מרכזית אחת "אין אתם ראויים לקבל עתה מנהיג שיציל אתכם" ובמילים אחרות "חוק המעגלים" חטא, עונש, תשובה, ומנהיג אינו מתקבל יותר. ישראל נדחים מאת פני ה'. תגובת ישראל אינה מתאחרת לבוא, העם חש את חטאו ובפעם הראשונה שומעים אנו את לב העם כי רוצה הוא בכל ליבו לשוב ולתקן את דרכו, על אף שהעם שומע כי לא תגיע הישועה, העם חוזר ומתקן את עצמו, תיקון אישי, תיקון ללא מנהיג: "ויסירו את אלוקי הנכר מקרבם ויעבדו את ה'".

הכתוב אינו מתאר כי העם לא הצליח להנהיג חיים מסודרים, חוסר הימצאות מנהיג לא פגעה בחיי היום יום השוטפים. מציאות זו מתקיימת כל עוד השלום החיצוני, עם אויבי ישראל "מתקים", אך ביום בו חוזרים בני עמון להציק ולשעבד את ישראל מיד עולה שאלת המנהיגות לראש סדרי העדיפויות של העם: מי הוא האדם הראוי להנהיג את העם ע"פ איזה קריטריונים יבחר מנהיג לעם. שאלות אלו הטרידו קשות את זקני העם שהיו "ממשלה זמנית" של העם, חוסר בחירת מנהיג ע"י שמים הובנה היטב בעיניהם, הם הבינו כי עליהם מוטלת המשימה למצוא אדם בעל תכונות ואופי ראוי להנהיג, מנהיג שיוכל להתמודד כנגד הבעיות החיצוניות והפנימיות המצויות בקרב העם.

2. מנהיגות יפתח

הכתוב אינו מרבה לתאר את דמותו של יפתח, הכתוב מציג לפנינו תכונה אחת של יפתח "והוא גיבור חייל" ומאידך גיסא כי מוצאו הוא "בן אשה זונה"⁶.

מוצאו של יפתח, כי "בן אשה זונה הוא" נכתב כהקדמה לסיפור גירושו מאת אחיו. גירוש יפתח מראה לנו תכונה נוספת מאישיותו של יפתח היותו אדם כי לא היה שוחר מלחמה, אע"פ שהיתה בידו היכולת⁷.

בריחתו של יפתח אל המדבר יכולה להתפרש בשני מישורים: המישור האחד אותו הצגנו לעיל כי יפתח מתנתק מאחיו ופותח בחיים חדשים. המישור השני מתייחס למעמד יפתח בקרב עם ישראל. פירושם של דברים: יסוד קיומו של האדם בתקופת השופטים היתה זיקת האדם למשפחתו ולבית אביו, לחמו ומימיו באו מנחלת אבותיו.

בית האדם⁸ היה מקום המקלט בשעת צער ומצוקה. גואלי הדם, (במידה והיה נהרג אדם) היו יוצאים מתוך ביתו, ע"י אביו, ע"י זקני השבט. אדם שהודח ממשפחתו לא היה אדם מן הישוב, לא היה לו מגן ומחסה, מטה לחמו נשבר וע"כ הדרך היחידה להמשך קיום הנפש היתה בבריחה אל המדבר.

שבטי המדבר היו מכניסי אורחים מטבעם והיו מוכנים לתת מחסה לפליט. למרות ששבטי המדבר היו ליקוט של פליטים שהגיעו חסרי רכוש, הם היו הקפידו הם על מוצאם, יחוסם, מסגרת השבט, ובית האב משם הגיעו, כי ישמרו הם ולא יטשטשו בתוך אנשי המדבר.

הפליט שהיה מגיע אל שבטי המדבר היושבים קבע התקבל ללא כל שאלות, אך מעמדו בקרב השבט תמיד היה נחות ולא כשווה אליהם, מתוך כך לא פעם נטו פליטי יושבי הקבע לחיות בינם לבין עצמם. כאשר היה נמצא אחד מהפליטים בעל כושר מנהיגות, איש תקיף, עז נפש אזי מיד היו מתלקטים אילו "אנשים ריקים" -

6. שם, יא, א.

7. יוצאים אנו מתוך הנחה כי ליפתח היתה יכולת להלחם עם אחיו, מתוך המשך הסיפור כי ברגע בו מגיע הוא למדבר מיד מתקבצים אליו אנשים ריקים, עצם ההתקבצות האנשים ליפתח מעידה כי יפתח היה בעל כושר מנהיגות, וכי יכל לאסוף אליו אנשים ע"מ להלחם עם אחיו. עצם העובדה כי לא עשה זאת מעידה על פן נוסף באישיותו של יפתח כי לא היה שוחר מלחמה.

8. "בית האדם" הבית הפרטי-משפחה, והבית השבטי.

אנשים שנפלטו מביתם מפאת מוצאם הפסול או בגלל חובות או פשעים. התלכדות זו הביאה להיווצרות השבטים בתוך המדבר.

יושבי הקבע בערים לא חיפשו את קירבתם של שבטי המדבר, מוצאם והרקע ממנו נוצרו שבטים אלו הביאו את אנשי יושבי הקבע, להתרחק מסוג אנשים אלו. הקרבה היחידה שהיתה בין שבטי המדבר ליושבי הקבע, התרחק מסוג אנשים אלו. פקדה צרה את אנשי יושבי הקבע, אז היו פונים לשבט המדבר שוכרים אותם עד אשר תחלוף הצרה או המלחמה ובתמורה לכך היו משלמים את שכרם, ושבט המדבר היה מסתלק וחוזר שוב אל מקומו "המדבר".⁹

בפרשתנו על פניו נוהגים באותו דרך, אנשי גלעד הם אנשי הקבע הנקלעים לתוך התעללות מצד בני עמון, לצורך כך מחליטים שרי גלעד כי יש לחפש אדם שיסיר את איומם של בני עמון על גלעד. זקני גלעד פונים אל יפתח "יושב המדבר", ששמו נודע כאדם המצליח במלחמותיו¹⁰ ומבקשים ממנו¹¹:

"ויאמרו ליפתח לכה והייתה לנו לקצין ונלחמה בבני עמון.
ויאמר יפתח לזקני גלעד הלא אתם שנאתם אותי, ותגרשוני מבית אבי,
ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם?
ויאמרו זקני גלעד אל יפתח, לכן עתה שבנו אליך והלכת עימנו ונלחמתה
בבני עמון, והיית לנו לראש לכל יושבי גלעד.
ויאמר יפתח אל זקני גלעד, אם משיבים אתם אותי להלחם בבני עמון,
ונתן ה' אותם לפני, אנוכי אהיה לכם לראש.
ויאמרו זקני גלעד אל יפתח ה' יהיה שומע בינותנו אם לא כדברך כן
נעשה.

וילך יפתח עם זקני גלעד וישימו העם אותו עליהם לראש ולקצין וידבר
יפתח את כל דבריו לפני ה' במצפה"

"לכה והייתה לנו לקצין ונלחמה בבני עמון".¹²

9. ע"פ דעת מקרא- שופטים עמוד קכ.

10. רלב"ג שופטים יא, ה.

11. שופטים יא, א-ו.

12. שופטים יא, ו.

לשון בקשה זו מיד מעוררת בנו הקוראים, מתח מסוים בסוגית המנהיגות, בתחילה תוהים אנו מה תהיה תגובתו של יפתח נוכח בקשת זקני גלעד, כאשר ברקע הבקשה עומד גירושו של יפתח על לא עוול בכפיו, בזמן שההנהגה, קרי הזקנים, לא מנעו את הדבר.

מתח נוסף שמתגלה בבקשה זו, הינו המתח הפנימי בין מנהיגי העם, בשעה בה מבקשים זקני גלעד "לכה והייתה לנו לקצין", נזכרים אנו בדברי שרי גלעד "מי האיש... יהיה לראש לכל יושבי גלעד"

בקשת זקני גלעד מיפתח מודגשת ברצון כי יפתח יהיה עליהם לקצין, בעוד שרי גלעד אינם מחפשים קצין כי אם מנהיג לעם;

"ויאמרו העם שרי גלעד איש אל רעהו מי האיש אשר יחל להילחם בבני עמון יהיה לראש לכל יושבי גלעד".¹³

ע"פ שינוי זה נוכל להסיק כי בקרב ההנהגה מתעוררת מחלוקת כיצד יש להמשיך את הדרך, את המציאות אליה נקלעו חוסר בחירת מנהיג ע"י הקב"ה. שרי גלעד מגיעים להחלטה כי יש צורך מייד למצוא אדם שינהיג את השבט בצד הפיזי, מנהיג שינהל את מלחמותיהם ובכך יהיה גם המנהיג הבלעדי של העם, המושיע הרוחני והביטחוני יחדיו, כפי שעד כה היה בכל שופט שהיה לעם, בתקופה זו- תקופת השופטים.¹⁴

בעוד זקני גלעד אינם רואים צורך מייד בחיפוש אחר מנהיג לשבט, זקני העם רואים בבעיית האויב קרי עמון את הבעיה היחידה אותה צריך לפתור ומתוך כך בבואם אל יפתח מבקשים הם ממנו כי יהיה להם לקצין, ופירושו של דבר רצונם לשכור את יפתח עד אשר תחלוף צרת בני עמון מהם, ובסיום המשימה לתת ליפתח את שכרו ולשלחו שוב לעבר המדבר.

13. שם, שם, יח.

14. ע"פ חיפוש ב"פרוייקט השו"ת" של בר אילן בכל מקום בו מוזכרת המילה זקנים נכתב הדבר כדאגה לעם בצד הרוחני ולעיתים אף הפיזי. בעוד המילה שרים רובה מצוייה כדאגה לצד החומרי בלי ראייה לעתיד, אלא להווה בלבד.

3. לראש ולקצין

מחלוקת פנימית זו המתרחשת בין שרי גלעד לזקני גלעד ביחס למעמדו של האיש שיבחר להלחם בבני עמון, מוצאים אנו אותה שוב בין יפתח לזקני גלעד. יפתח אינו מוכן לקבל את דעת זקני גלעד כי יהיה הוא עליהם לקצין בלבד, יפתח מציג לפני זקני גלעד מספר שאלות קשות ונוקבות על חטאי העבר, מהי הסיבה המביאה אותם לשוב אליו לאחר שהושלך למדבר מבלי שהדבר יגרום לסערת רוחות בקרב השבט, סערת רוחות מוסרית ומשפטית כי אדם נזרק על לא עוול בכפיו?

יפתח מציג לפני זקני גלעד כי עצם היותו במדבר לא ניתקה אותו מגורל השבט וכי מודע הוא לשעבוד בני עמון בהם, וזו היא הסיבה כי באים הם אליו ומבקשים כי ישוב עימם. זקני גלעד אינם משיבים ליפתח תשובות ברורות, אך מאידך גיסא מודים הם בשבר המתרחש בתוך אנשי גלעד, מודים הם כי בתוך השבט מצוי קרע רוחני ומשפטי, שבר שאינו פוסח גם על ראשי השבט- "הממשלה הזמנית", ולכן לא היה מי שיפצה את פיו אודות העוול שנעשה לו.

תוכחותיו של יפתח אל הזקנים מביאה את הכרעת המחלוקת בינם לבין שרי גלעד, פניתם השניה אל יפתח נאמרת בצורה שונה "ולכן עתה שבנו אליך והלכת עמנו ונלחמת בבני עמון והיית לנו לראש לכל אנשי יושבי יבש גלעד".¹⁵

זקני גלעד מסכימים לדברי יפתח ומתוך כך פותחים הם את דבריהם "ולכן" שפירושו מכיוון שאנו מבינים את המצב באים אנו אליך ומבקשים ממך כי תהיה לנו לראש לכל אנשי יושבי יבש גלעד. יפתח מקבל את דברי הזקנים וחוזר באוזניהם על ההסכם

"אם משיבים אתם אותי להלחם בבני עמון ונתן ה' אותם לפני אנוכי אהיה לכם לראש".¹⁶

האם בקשת יפתח להיות לראש, מעידה על אישיותו של יפתח כי רוצה הוא במלוכה, רוצה הוא להוכיח כי אכן הוא השולט ואילו אנשי גלעד שזרקו אותו הם עבדיו?

15. שם, שם ט.

16. שם, שם י.

מה ראה יפתח להתעקש על הפיכתו למנהיגם הבלעדי של אנשי יבש גלעד "אנוכי אהיה לכם לראש"

על פניו נראה כי "ראה יפתח במינויו למנהיגה של האומה את פסגת קידומו האישי, ודרש מהזקנים להכיר בעובדה, שמי שמושיע את האומה במלחמה, ראוי להפקיד בידו גם את הנהגת האומה בעת שלום. תביעה זו, למרות שהיתה זרה לישראל עד אותה העת"¹⁷, נראתה ליפתח טבעית"¹⁸.
אולם טעות תהיה מצדנו לחשוב בדרך זו, ולראות את יפתח כאיש השררה, האיש המחפש את פסגת קידומו האישי!

יפתח במשא ומתן עם הזקנים מנסה להשיג את הסכמתם המלאה כי מוכנים הם לקבלו, יפתח מבקש את הסכמת הזקנים שהיו נציגי הציבור של העם.
בואו של יפתח עם זקני ישראל אל המחנה מתקבלת באהדה ובשמחה, הכתוב מתאר לפנינו במשפט אחד כי רצון הזקנים היה רצון העם "וישימו העם אותו עליהם לראש(1) ולקצין(2)"¹⁹ העם הוא זה שממנה בפועל את יפתח ולא הזקנים, ובכך מוכח מעל לכל ספק כי העם רוצה ביפתח, העם רוצה ביפתח לא רק כקצין בלבד כי אם רואה ביפתח קודם כמנהיג ורק אחר כך כקצין "וישימו העם אותו עליהם לראש ולקצין" העם חש כי אין עוד אפשרות להמשיך במציאות הקימת, להשאיר ללא מנהיג הקובע החלטות, מנהיג שעניי כולם נשואות איליו.

פעולתו הראשונה של יפתח לאחר מינויו ע"י העם "וידבר יפתח את כל דבריו לפני ה' במצפה". נאומו של יפתח נאמר במצפה. מקום גאוגרפי זה, המצפה, אינו נבחר אך ורק מהסיבה כי זהו המקום המרכזי בו העם מתאסף. רצון יפתח להתחיל את "נאום הפתיחה" שלו כמנהיג לעם מעיד כי יפתח אינו מחפש כל שררה, אינו מחפש את פסגת קידומו האישי כי אם מחפש הוא את קידמת קידומם של ישראל, (יפתח רוצם לרומם את עם ישראל מתוך המצב בו היו הם שרויים, עם ללא מנהיג, עם המאויים שאינו יודע כיצד להתמודד עם איומו של האויב) העם שאותו הוא מנהיג, פסגה שפירושה איחוד הכוחות כולם סביב מנהיג אחד, איחוד הכוחות הפיזיים והרוחניים יחדיו.

17. ע"פ דברנו תפיסה זרה זו היתה רק בעיני זקני גלעד אך לא בעיני שרי גלעד.

18. איש לשבטו עמי' 135- הרב רמר.

19. שופטים יא, יא.

יפתח החש כי מנהיגות העם לוקה בכוחה, אינה יכולה לשמש כהנהגה שעניי הציבור מופנות אליה, בעיה זו חש יפתח על בשרו בשעה שנזרק ממשפחתו ע"י אחיו, ללא כל חשש האחים מההנהגה, יפתח שחש את אי הצדק של "אין דין ואין דין". מתוך כך מעמיד יפתח את מרכז מנהיגותו, בפעולה של "נאום פתיחה", נאום שתפקידו הוא אחד איחוד כל העם סביבו, איחוד בו העם יקבלו כמנהיגו הבלעדי, עמו נלחמים, ועמו פותרים את הבעיות החיצוניות והרוחניות.

בדרך זו רואה יפתח את הפתרון לבעיה הפוקדת את אנשי יבש גלעד, הבעיה הקיומית מאת בני עמון, בשעה בה יבינו העם כי מרגע זה יש מנהיג, מנהיג שיאחד את העם, ויוכל למצוא את הפתרון לאיום מבני עמון, מנהיג שיציג לעם מהם הפתרונות לאיום הפוקד אותם, מנהיג שיוביל את העם לקראת מלחמה במידה ויצטרכו ולא הליכה כצאן לטבח.

ההליכה למצפה היא ההליכה אל מקום הימצאות השכינה כפי שפירש רש"י "לפני ה' במצפה, למקום שנאספו כולם, שהשכינה שורה על רוב הציבור". ההליכה למצפה מהוה היא את השינוי הרוחני אותו רוצה יפתח להשריש בקרב העם, יפתח נוהג בדיוק כפי שמצינו אצל שמואל כאשר הבין כי העם רוצה לתקן את הפגם הרוחני שבהם.

"ויאמר שמואל את כל בית ישראל לאמר אם בכל לבבכם אתם שבים אל ה' הסירו את אלוקי הנכר מתוכם והעשתרות והכינו לבבכם אל ה' ועבדהו לבדו ויצל אתכם מיד פלשתים, ויסירו בני ישראל את הבעלים ואת העשתרות ויעבדו את ה' לבדו. ויאמר שמואל קבצו כל ישראל המצפתה ואתפללה בעדכם אל ה'"²⁰ שמואל עושה תיקון רוחני של העם, תיקון הכולל הסרת אלוקי הנכר והעשתרות, התיקון כולו נעשה במצפה.

בשונה משמואל, בפרשתנו העם חוזר בתשובה לבד אך אינו מונהג ע"י מנהיג, ביאתו של יפתח אל העם הנעשית בשלב מאוחר יותר גורמת לחזרה בתשובה שלמה יותר להעם שחזר בתשובה חלקית בלבד, שהרי יפתח גורש על לא עול בכפיו ולא היתה סערת רוחות בעקבות הדבר.

20. שמואל א' ז, ג - ה

יפתח ממשיך את הדרך במצפה כפי שעשה שמואל, ואם כך הם פני הדברים אולי נוכל לתת הסבר נוסף למימרת חז"ל "יפתח בדורו כשמואל בדורו"²¹. יפתח מתקן את דורו כשם ששמואל תיקן את דורו.²²

ג. נדר יפתח

בפרק א' התמקדנו בדמותו של יפתח, בתחילה הינו סבורים כי יפתח הינו אדם בעל שררה, השואף לתפקיד רב רמה, תפקיד שיבטא את "פסגת קידומו האישי", קריאת הפסוקים העלתה לנגד עינינו מציאות שונה: דמותו של יפתח הוצגה בצורה חיובית, כאדם המבין מהו תפקידה של הנהגה, כאדם הרוצה לחולל שינוי רוחני בקרב העם, כמנהיג הרוצה להשיב את ישראל לאביהם שבשמים, השבת בניס שנדחו בחוסר ישועה עקב עבודת הבעל להם עבדו, השבה לשורש ע"י הנהגה שלמה ומתוקנת.

רק מתוך הסתכלות חיובית על דמותו של יפתח נוכל להכנס לתוך פרק זה "נדר יפתח". שאם לא, אזי נוכל לומר באופן מפורש כי יפתח היה בור ועם הארץ וחס ושלום לומר כי היה "רוצח" חסר רגשות, ואהבת בתו אינה עומדת לנגד עיניו, אדם השואף למלא את תאוותיו האישיות בלי לבחול בכל אמצעי גם כאשר מדובר בדבר היקר לו מכל - בתו.²³

שאלות רבות נשאלו ע"י הפרשנים, הוגי המחשבה ו"בעלי" ההלכה מהו מקומו של נדר יפתח, האם שאל כהוגן, האם ביטא את הנדר בצורה ברורה ושאלת השאלות האם קויים נדר זה ע"י יפתח בפועל או שמא נדר זה קויים על דרך הדימוי בלבד.

21. בבלי ראש השנה כה ע"ב.

22. מימרא זו הוסברה ע"י חז"ל כי אין להתיחס ליפתח בזילזול משום שהיה בדרגה רוחנית פחותה משמואל

"ללמדך שאפילו קל שבקלין ונתמנה פרנס על הציבור, הרי הוא כאביר שבאבירין".

23. הסתכלות שלילית זו תבטא גם במעשיו ובדבריו לבתו, כי האבל וחוסר היכולת להפר את הנדר אינם בנמצא. ההסתכלות שלילית תביא אותנו לידי המסקנה כי יפתח הציג לפני בתו הצגה ולא את כאבו.

בפרק זה נתמקד בשאלה אחת עיקרית המתיחסת לנדר (שהוא עיקר מאמרנו), מתוך השאלות הרבות שנשאלו על פרשה זו. השאלה אותה ננסה לברר, האם היה מקום לנדור נדר בתוך מלחמה זו, האם מקומו של הנדר בכתובים, בתחילת המלחמה, אומר כי הכתוב רוצה להציג לפנינו כי כל מלחמת יפתח בסימן הנדר או שמא כתיבתו של הנדר בתחילת המלחמה בא להציג כי הנדר הינו דבר שולי במלחמה זו, ולולא בתו של יפתח, לא היה הנדר תופס חשיבות כל שהיא במלחמה זו.

"ותהי על יפתח רוח ה' ויעבור את הגלעד ואת מנשה ויעבור את הגלעד ואת מנשה ויעבור את מצפה גלעד וממצפה גלעד עבר בני עמון, וידר יפתח נדר לה' ויאמר אם נתון תתן את בני עמון בידי, והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי לקראתי בשובי בשלום מבני עמון והיה לה' והעליתהו עולה"²⁴.
 יונתן יעקבס²⁵ טוען כי יפתח נודר את נדרו, לא מתוך מצוקה או שעת משבר, משום שיפתח מצוי במצב אשר העם קיבלו אותו עליהם כמנהיגם הבלעדי והיחיד, מה עוד שהמלחמה מתחילה לאחר נאום ארוך בו מוכיח יפתח למלך בני עמון כי אין כל הצדקה למלחמה.

יפתח יוצא למלחמה מתוך ביטחון כי ה' יהיה בעזרו. יפתח לא היה יכול לסיים את דבריו בהודעה נחרצת (לעם) "ה' יהיה בעזרינו" כפי שהבטיח ה' את עזרתו לאבותינו, אך מאחר שיפתח חש כי הצדק היה איתו, יצא יפתח בהכרזה "ישפוט ה' השפט היום בין בני ישראל ובין בני עמון" (יא, כז).

אנו שומעים מבין השיטין, את בטחונו של יפתח בניצחון, למרות ה"ברוגז" האלוהי המוצהר... גם אם אין בדבריו גדלות אמונה, אנו שומעים מפיו הוקרה רבה להתגבשות הערך הציבורי. הוא ראה בזאת את הכוונת ה'. דבריו מזכירים את הטרמינולוגיה המוכרת לנו כביטחון "בצור ישראל" ו"נצח ישראל לא ישקר"²⁶.

ע"פ פירושים אלו נוכל להסיק כי מקומו של הנדר, בתחילת המלחמה לא בא להציג לפנינו, כי כל מלחמת יפתח בבני עמון עומדת בסימן הנדר, משום שלאחר שמוזכר הנדר חוזר הכתוב ומתאר את המלחמה, בדרך זו מציג הכתוב כי הנדר אינו

24. שופטים יא, כט-לא.

25. סיפור יפתח – ניתוח ספרותי, עבודה עבור אוני' בר-אילן, המחלקה לתנ"ך שנת תשנ"ח

26. איש לשבטו עמ' 137 - הרב רמר.

דבר עיקרי כי אם שולי וע"כ נכתב הוא קודם שנאמר מהן תוצאות המלחמה. הנדר ע"פ הסתכלות זו הופך להיות לאורך כל המלחמה שולי. ובנוסף לכך יכולים אנו להסיק כי דוקא מתוך מציאות זו, מציאות של ביטחון, נודר יפתח את נדרו מתוך שיקול דעת, מתוך הכרה ברורה, מה היא משמעות דבריו.

לעיל הצגנו את יפתח כמנהיג הרוצה לחולל שינוי רוחני בעם ועל רקע זה מובן כי יפתח נודר את נדרו מתוך שלמות גדולה, שלמות המגיעה בעקבות רוח ה' השורה עליו "ותהי על יפתח רוח ה'"²⁷. וע"כ אין נדר הבא מתוך סערת רגשות שאינה מובנת לקראת העתיד העלום, או מתוך חשש ופחד של מנהיג החושש מהפסד המלחמה²⁸.

27. שופטים יא, כט.

28. ראוי לשים לב כי בכל סיפור המלחמה והנדר מוצאים אנו את שמו הפרטי של ה' קרי מידת הרחמים:

1. "ותהי על יפתח רוח ה' ויעבור את הגלעד" (פס' כט).
2. "וידור יפתח נדר לה' ויאמר" (פס' ל).
3. "ויהיה לה' והעליתהו עולה" (פס' לא).
4. "להלחם במ ויתנם ה' בידו" (פס' לב).
5. "ואנוכי פציתי פי אל ה' ולא אוכל לשוב" (פס' לב).
6. "אבי פציתה את פיך אל ה' עשה לי" (פס' לו).
7. "אשר עשה לך ה' נקמות מאויבך בני עמו" (פס' לו).

לאורך הסיפור מופיע אך ורק שם ה' הפרטי, השם המבטא את מידת הרחמים. דורו של יפתח אינו ראוי לישועה מן השמים כפי שנאמר לראשי העם "לכן לא אוסיף להושיע אתכם" (י, ג). הושעת ה' לישראל במלחמה מתרחשת כולה בזכות יפתח, הרגע בו יפתח תופס חלק עקרי במהלך הישועה קרי תחילת המלחמה (הופעה מס' 1) מוצאים אנו את שם ה'. יפתח החש בחסד הגדול שנעשה עמו, רוצה הוא לגמול על חסד זה ונודר את נדרו כולו בשם ה' (הופעת מס' 2,3). סופה של המלחמה מסתיים הוא אף הוא בשם ה' ובכך הכתוב מראה כי מידת הרחמים אכן היתה לאורך כל המלחמה. הופעות מס' 5,6,7 מתייחסות לדו שיח בין יפתח לבתו, גם בדו שיח זה מוצאים אנו את יפתח ואת ביתו הרואים בתשועה ובניצחון בני עמו כי היתה היא במידת הרחמים. נוכל עוד להסביר כי השימוש בשם ה' בצד זה "מידת הרחמים", השם המעיד על קשר אישי בין הנברא לבורא, מוצאים אנו יחס זה אצל יפתח ובתו הדנים על קיום הנדר שפירושו "מוות" לבת. בשעה זו חשים אנו את הכאב העצום אותו חש יפתח האב נוכח בתו היחידה והאהובה.

ד. מנהיגים ונדרים

יפתח אינו המנהיג הראשון בתולדות עם ישראל, שעליו מסופר כי נדר נדר, אך מאידך יפתח הוא אחד מהמנהיגים המוכר עקב נדרו.

"בהיסטורית המנהיגים", פוגשים אנו בשני מנהיגים הנודרים נדר, יפתח, ושאול בזמן מלחמת גולית: "והיה האיש אשר יכנו, יעשרנו המלך עושר גדול ואת בתו יתן לו ואת בית אביו יעשה חופשי בישראל" (ש"א, יז).

העמדת שני מנהיגים אלו, אחד כנגד השני, תעלה לנגד ענינו את העובדה כי שניהם נודרים בשעת מלחמה, וכי שניהם מוכנים לתת באופן פרטי תשורה שתפקידה יהיה הצלת העם. אך מאידך גיסא

שני מנהיגים אלו, יפתח ושאול, הנם המנהיגים היחידים אלהם מתיחסת הגמי ומציגה אותם באור שלילי כי שאלו שלא כהוגן:

"אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן:

שלושה שאלו כהוגן, לשנים השיבו כהוגן ולאחד השיבו שלא כהוגן, ואלו הן:

אליעזר עבד אברהם

ושאול בן קיש ויפתח הגלעדי

אליעזר עבד אברהם... השיבו כהוגן... ושאול בן קיש דכתיב "והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עושר גדול ואת בתו יתן לו", יכול אפילו עבד, אפילו ממזר, השיבו כהוגן ונזדמן לו דוד.

יפתח הגלעדי דכתיב "והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי (שופטים יא', לא) וכו', יכול אפילו דבר טמא? השיבו לו שלא כהוגן נזדמנה לו בתו"²⁹.

דברי ר' שמואל מיד מעלים את השאלה מדוע שאול נענה כהוגן אע"פ ששאל שלא כהוגן, בעוד יפתח שאף הוא שאל שלא כהוגן לא זוכה להענות ה', ונזקק להתמודד מול בתו ונדרו?

ע"מ שנוכל על שאלה זו יהיה עלינו תחילה לברר את הסיטואציה בה נמצאים שאול ומאידך גיסא יפתח, נציג את היחס בין יפתח לשאול, ע"י שלוש נקודות עקריות: לשון הנדר, המצוקה, המעמד. מנקודות אלו נוכל להבין מה הסיבה ליחס השונה בין יפתח לשאול.

יחס המתבטא דרך שם ה' במידת הרחמים השגור בפיהם של יפתח ובתו.

29. בבלי תענית ד ע"א.

1. בין יפתח לשאול

ארבעים יום וארבעים לילה ניצב גולית הפלשתי מול ממלכת ישראל שבראשה עומד המלך שאול:

"ויגש הפלשתי השכם והערב ויתיצב ארבעים יום" (ש"א, יז, טז).
 העם והמלך מצויים בחרדה ויראה גדולה, מול גולית הפלשתי, חוסר האונים בולט וזועק מכל שכבות העם ובראשם המלך שאול
 "וישמע שאול וכל ישראל את דברי הפלשתי האלה ויחתו ויראו מאוד" (שם, יא).
 המצוקה וחוסר האונים בה עומד העם והמלך במשך חודש ועשרה ימים, -
 ארבעים יום! מוצאים את פתרונם בהצעת המלך שאול
 "והיה האיש אשר יכנו, יעשרנו המלך עושר גדול ואת בתו יתן לו ואת בית אביו יעשה חופשי בישראל" (שם, כה)³⁰.

2. המצוקה

ארבעים יום, נמנע שאול מלפצות את פיו בהבטחה זו שהיא בגדר נדר³¹, מן הסתם בזמן זה התנהלו ישיבות ביטחוניות ע"י שאול ושרי הצבא, אך הפתרון לא נמצא, המצוקה וחוסר האונים מביאים את שאול המלך לפתרון האחרון לנדור נדר.

30. ראוי לתת את הדעת כי הכתוב אינו כותב באופן ישיר את הצעת המלך, "נדר שאול", כפי שהגדירה זאת הגמ' "שלושה שאלו שלא כהוגן".

הכתוב מביא בפנינו את דברי העם, העם חוזר על דברי שאול, את דברי שאול שומעים אנו באופן עקיף, אך למרות זאת יהיה עלינו לסבור כי דברי העם נאמרים בדיוק רב כפי שנאמרו ע"י שאול עצמו.

ניתן היה להקשות כי יתכן ושאול הוסיף תנאי נוסף לדבריו, כי אדם ראוי ינתן לבתו, ולא כל אדם, בעוד העם אומר רק את הדברים העקרים קרי עושר, בת המלך ניתן להפריד קושי זה בטענה, כי חוסר האונים בו היו מצויים העם, חייב את שאול למצוא פתרון שיגרום למוטיבציה ורצון לגילוי אומץ לב, במלחמה זו. וע"כ יקשה לסבור כי שאול הוסיף תנאי נוספים בדבריו, ודברי העם המיצגים את דברי שאול, הם דברי שאול "בדיוק".

שאל הבין ברגע זה כי רק בדרך זו, יתכן ויצליח הוא להפיח רוח אומץ בלב העם, רק בדרך זו יתכן וימצא פתרון הולם למצוקה וחוסר האונים הקשה הפוקד את העם כולו.

מצוקתו של שאול במלחמה זו, מלחמת כולית-פלשתים, שונה היא מכל מלחמה אחרת. בכל מלחמה הסיכון עימו מתמודדים המלך והעם הוא סיכון כי יפסידו במלחמה ועקב כך יאבדו שטחי אדמה. אך במלחמה זו מתמודד שאול מול הפסד קשה יותר, הפסד שפירושו כי כל העם הופך להיות עם של עבדים העובדים את פלשתים כפי שאמר גולית "אם יוכל להלחם איתי והכיני והיינו לכם לעבדים ואם אני אוכל לו והכיתיו והיתם לנו לעבדים ועבדתם אותנו"³²

בתקופת המקרא בזמן מלחמה, הפסד פירושו היה, הפיכת העם המפסיד ל"עבד", לעם שניצח אותו, יתכן והעבדות התבטאה בכך שהעם היה משועבד בכך שהיה מעלה מס למלך.

ע"פ דברי גולית במלחמה זו, יתכן להסיק כי העבדות אותה מציג הוא אינה עבדות המתבטאת אך ורק בהעלאת מס, כי אם עבדות בגוף ובנפש, עבודת שפירושה לעשות מטלות שונות בציווי המלך, להיות תחת אדון במשך כל חייהם.

מתוך כך אולי נוכל להבין את מצוקתו הרבה של שאול וכל העם החוששים מאוד מדברי גולית, ואינם רואים עוד בדברי גולית כעוד מלחמה ככל המלחמות האחרות שהגרוע ביותר שיכול להיות שיפסידו במלחמה ויעלו מס למלך.

יפתח³³ כשאול, גם הוא רואה את טובת העם לנגדו, ובשעת המלחמה נודר הוא באופן אישי כי הצלחתו במלחמה תגרום לכך כי יקריב עולה לה' כתודה על ניצחון המלחמה.

אך בניגוד לשאול יפתח אינו נמצא בשעת מצוקה ומשבר, וגדולה מזו יפתח מצוי בשעה כי ניצחון המלחמה כבר נראה באופק

31. אין הכתוב מציין באופן מפורש מתי נאמרה השבועה, יתכן לומר כי נדרו של שאול נאמר בתחילת המלחמה, ועצם העובדה כי במשך 40 יום שום אדם לא הציע את שירותו, להלחם בגולית, גרם להגברת המצוקה. הערת הרב אלישע פיקסלר.

32. שמואל א', יז, ט.

33. לא נאריך בסיפור יפתח מכיוון שניתוח הסיפור נעשה בפרקים הקודמים, ובהמשך. בחלק זה נביא רק את הנקודות העקריות, המציגות את יפתח ביחס לשאול, וגם זאת בקצרה.

"ותהי על יפתח רוח ה' ויעבור את הגלעד ואת מנשה ויעבור את מצפה גלעד וממצפה גלעד עבר בני עמון"³⁴

התרגום³⁵ מתרגם "ותהי על יפתח רוח ה' " "ושרית על יפתח רוח גבורא מן קדם ה'".

יפתח חש אומץ וגבורה בשעה זו, בשעה זו יפתח מתחיל לחלוש את גבולות בני עמון ולנצח. ומתוך תחושת ניצחון זו יוצא יפתח ונודר את נדרו, נדר שכולו סובב סביב הודאה, ובקשה כי תחושותיו לא יטעו אותו וכי ינצח הוא את בני עמון. הבדל זה נכנה בשם "מצוקה, היא הסיבה לאי הענייה כהוגן ליפתח.

פירושים של דברים: אע"פ שדיני נדרים הוזכרו בתורה, ראו חכמים את הנדרים בד"כ בעין רעה, מתוך שבדרך כלל אנשים נודרים מתוך כעס ומריבה, ומתוך שעות מצוקה כפי שמצינו אצל שאול.

הנדר אינו מהווה פתרון לכל בעיה שמתרחשת, אדם הנודר גורם לעובדה כי רצונו אינו נשאר עוד בגדר של החלטה פנימית, כי אם מרגע הנדר הדבר הופך להיות בגדר של מצווה וחייב קיומה, ולעיתים הוספת איסורים שונים אותם מוסיף האדם לעצמו.

מתוך כך ראו חז"ל את הנדר בעין רעה, מתוך החשש כי אי קיום הנדר מביא לידי עוון וכו'.

דעה זו כי נדר בשעת צרה, חז"ל ראו אותו בעין רעה, מצויה היא במח' האם יש מצוה לנדור בשעת צרה ומצוקה?

ישנה דעה בחז"ל שרואה כי יש מקום ואף מצווה לנדור נדר בשעת מצוקה וצרה, וכשם שיש מצוה להתפלל בשעת צרה כך יש מצוה לנדור בשעת צרה³⁶

שאול כפי שראינו לעיל, פונה לפתרון "הנדר" רק בשעה בה נוסו כל האמצעים מסביב, שאול אינו ממחר לצאת בהכרזת נדר, ארבעים יום המתין שאול עד שהחליט כי אין כל פתרון אחר אלא יציאה בהכרזה זו.

רק כאשר חש שאול כי אכן הגיעה השעה בה הצרה הופכת להיות סכנת נפשות, נודר שאול את נדרו.

34. שופטים יא', כט.

35. יונתן בן עוזיאל.

36. ערוך השולחן הלכות נדרים סימן רי הלכה ח'.

ומתוך כך מחליט שאול להשתמש בפתרון הנדר. לא נוכל להתעלם כי למרות שהדבר היה נצרך לדעת שאול, עדין השאילה לא היתה כהוגן, שהרי לא הוסיף בדבריו כי אדם הגון צריך להיות החתן. אך למרות הדבר שאול זוכה ונענה כהוגן.

יפתח בניגוד לשאול לא היה צריך להתמודד מול חוסר אוניס, יפתח נודר מתוך תחושת אומץ וגבורה, דבר שלא היה נצרך בשעה זו, לכל היותר יכל יפתח בסיומה של המלחמה להקריב קורבן שלמים שהוא קורבן תודה.

שוני מהותי זה יתכן שבו נעוצה הסיבה מדוע שאול נענה כהוגן בעוד יפתח אינו זוכה ומקבל את העונש שבתו יוצאת לפניו.

נדרו של שאול הינו בגדר מצוה וע"כ זוכה הוא להענות כהוגן מהשמים, בעוד יפתח אינו זוכה לכך.

3. מעמד הנדר

סיבה נוספת שנוכל להעלות ביחס בין שאול ליפתח היא, מעמד הנדר. שאול ויפתח שניהם נודרים נדר, אך ישנו הבדל מהותי בין שאול ליפתח. נדרו של שאול מעמדו הוא "נדר אנושי", שאול בנדרו מבטיח כי האיש שילחם נגד גולית יקבל את בתו לאשה "והיה האיש אשר יכנו ואת בתו יתן לו"³⁷ בנדר זה שאול אינו מזכיר כלל את ה', כל הנדר סובב סביב האדם עצמו קרי שאול ובתו. בעוד יפתח מעמד נדרו הינו "מעמד אלוקי", יפתח נודר באופן מפורש "וידר יפתח נדר לה'...והיה לה' והעליתהו לעולה"³⁸, כל הנדר סובב סביב ה', הכל יוקרב ויעלה לה'.

שוני מהותי זה בין שני מעמדי הנדרים מצריך התייחסות שונה מצד הנודר, בשעה שהנדר כולו הוא ביחס לה' כנדר יפתח, חובה על הנודר לדקדק בכל מילה היוצאת מפיו, וגדולה מזו על הנודר לתת את הדעת גם לתוצאות עתידיות שיתכן ויתרחשו, בעוד כאשר הנדר הוא במעמד "אנושי" כנדר שאול, יש מקום לראות בעין פחות חמורה את נקודת העתיד, מה עלול להתרחש.

37. ש"א יז', כה.

38. שופטים יא', לא.

שאל שנדרו במעמד "אנוש" אע"פ שלא שאל כהוגן זוכה ונענה כהוגן מהשמים, נדרו "נדר האנוש" מתקבל והדקדוק עמו אינו נעשה "כחוט השערה", בעוד יפתח שנדרו במעמד "אלוקי", אינו זוכה כי יענו לו כהוגן, והדקדוק עמו נעשה "כחוט השערה".

יפתח הוא הדמות היחידה מבין שלושת הדוגמאות המובאות בדברי ר' שמואל בר נחמני³⁹, הנודר את נדרו ביחס לה', גם אליעזר עבד אברהם נדרו סובב סביב אשה ליצחק בן אדונו, ולא נדר הקשור ישירות לה'.

ה. הנדר בהלכה

העוז והביטחון שפקדו את יפתח קודם צאתו למלחמת בני עמון, גורמים ליפתח לנדור את הנדר שיטביע את חותמו לאורך כל ההיסטוריה של עם ישראל. בכל עת שיוזכר שמו של יפתח יהיה הדבר ביחס לנדר אותו קודם צאתו למלחמה.

"ותהי על יפתח רוח ה'... וידר יפתח נדר לה' ויאמר אם נתון נתן את בני עמון בידי, והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי לקראתי בשובי בשלום מבני עמון והיה לה' והעליתיהו לעולה"⁴⁰

שאלות רבות נשאלו בצד ההלכתי אודות נדר יפתח:

האם יפתח נדר כהוגן?

האם ביטא יפתח את דבריו בשעה שנדר את הנדר, באופן ברור שאינו משתמע לשני פנים?

מהו מקומו של הנדר בכלל בתוך היהדות, לחיוב או לשלילה?

ושאלת השאלות מדוע לא התיר יפתח את נדרו בשעה שהמציאות זעקה לשמים,

כי יש מקום להתיר את הנדר ולא לשחוט את בתו אהובתו היחידה?

ע"מ שנוכל להבין את הפן ההלכתי והבעייתיות שנוצרה עקב נדר יפתח, תחילה

נברר מהו נדר, ומהו תוקף הנדר.

39. בבלי תענית ד ע"א.

40. שופטים, יא', כט-לא.

1. נדר לה'

"כי תידור נדר לה' אלוהיך, לא תאחר לשלמו...מוצא שפתיך תשמור, ועשית כאשר נדרת לה' אלוהיך"⁴¹

רוב השימוש במילה "נדר" במקרא הוא במשמעות של נדרי הקדש, שעל ידי דיבורו אדם מחיל קדושה על דבר מסוים. ואילו סתם נדרים הנזכרים בדברי חז"ל הם "נדרי-איסר", כאשר אדם מטיל איסור על דבר מסוים. למרות ההבדל בין המושגים, הרי לאמתו של דבר אין להבין את נדרי איסר אלא מתוך הבנת נדרי הקדש.

כאשר מסתכלים בדבר מנקודת הראות של השפעת הנדר על הבריות, נמצא כי נדר הקדש שחל על דבר מפקיע אותו מרשות כל אדם ואוסר לכל את השימוש בו. אף על פי שאדם נודר נדר רק ע"פ דעתו ולפי רצונו, אין כל מצוה בנדירת נדר, מכל מקום, לאחר שנקבע הנדר חלה חובה מן התורה לקיים אותו, ויש בכל נדר (גם אם לא נאמר בלשון שבועה) מצוות עשה לקימו ("ככל היוצא מפיו יעשה" (במדבר ל', ג), ומצוות לא תעשה באי קיומו ("לא יחל דברו" שם), ומי שאינו מקיים את נדרו נענש, הן בדיני אדם והן בדיני שמים.

מתוך שהנדר, לאחר שכבר יצא מפיו של האדם, שוב אינו רק החלטה פנימית של אדם, וקיומו נעשה ענין של מצוה, הרי שיש הגדרות קבועות מה הוא נדר מחייב, ומהם האיסורים והחיובים הנובעים ממנו.

כדי שיחול הנדר דרושים תנאים אחדים. תחילה צריך שיתכוון הנודר לנדר, שנית צריך לבטא את נדרו בפיו בצורה ברורה, ועוד דרוש שיוחל הנדר על דבר שהנדר תופס בו, ובאופן שיש בו התפסת הנדר.

ואם אין בנדר שלושה חלקים אלה אין הנדר מחייב (לפחות מדברי תורה)... כוונת הנודר יש לה חשיבות מכרעת לגבי הנדר, ואילו היה כל אדם נאמן על כך היו הנדרים מתפרשים רק לפי כוונת הלב, אלא שכלל קבעו חכמים: דברים שבלב אינם דברים. אולם במקרים מסוימים ברור לכל כי למרות שהנודר ביטא דברים בפיו לא התכוון כלל לנדר, או שכוונתו היתה מצומצמת יותר מאשר דבריו המפורשים-במקרים כאלה הולכים אחר הכוונה.

41. ויקרא כב', יח.

אף שדיני הנדרים נזכרים בתורה ראו חכמים את הנדרים בדרך כלל בעין רעה (הן משום שאדם מוסיף על עצמו איסורים וחיובים שאינו מצווה עליהם מן התורה, והן משום שבדרך כלל אנשים נודרים מתוך כעס ומריבה, ואף הנדרים גורמים להוספת איבה וריחוק מן הבריות), ומשום כך המליצו חכמים לנודר להתיר את נדרו⁴².

2. לשאול כהוגן

לאור דברנו לעיל יהיה עלינו לברר מהו מעמדו של נדר יפתח, האם דבריו בוטאו באופן מפורש?

האם שאל כהוגן? מה היתה כוונתו של יפתח בנדרו, האם רצה להקריב קורבן אדם או שמא כוונתו היתה לבע"ח בלבד?

"אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן שלושה שאלו שלא כהוגן לשנים השיבו כהוגן לאחד השיבו שלא כהוגן, ואלו הן אליעזר עבד אברהם, ושאל בן קיש, ויפתח הגלעדי... יפתח הגלעדי דכתיב "והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי (שופטים יא', לא) וכו', יכול אפילו דבר טמא? השיבו לו שלא כהוגן נזדמנה לו בתו, והיינו דקאמר "הצרי אין בגלעד אם רופא איו שם" (ירמיהו ח', כב) וכתוב "אשר לא ציוותי ולא דברתי ולא עלתה על לבי" (שם, יט', ה). אשר לא ציוותי זה בנו של מישע מלך מואב... ולא דברתי זה יפתח... ולא עלתה על לבי זה יצחק בן אברהם..."⁴³

ר' שמואל בר נחמני הציג את נדר יפתח כשאלה שלא כהוגן, אין להסיק מדברים אלו כי היה חרון אף או הסתכלות שלילית על מעשה הנדר וזאת משום שהגמ' מציגה את הבעיות בשאלה שקדמה לנדר "אם נתון תתן בידיו", וע"כ הדיון המוצג הוא "שלושה שאלו" ולא "שלושה נדרו", משמע שהבעיה היתה באופן השאילה קרי הדיבור, ולא הנדר עצמו. וע"כ חרון האף המופנה אל יפתח מתיחס כולו לדרך השאילה ולא לעצם נדירת הנדר.

שלושת הדוגמאות אותם הציג ר' שמואל בר נחמני מתמקדות בלשון בה נאמר הנדר ומתוך כך מביאה הגמ' אך ורק את לשון הנדר ולא את הסיטואציה בה היו הנודרים.

42. פתיחה למסכת נדרים, הרב שטיינזלץ.

43. בבלי תענית ד עמ' א.

לעניננו ר' שמואל מציג את הטרוניה שבנדר יפתח כחוסר התיחסות ללשון הנדר "והיה היוצא אשר יצא מדלתי בתי...". אין להבין כי לשונו של יפתח אינה **ברורה כלל**, שהרי הבעיות אותה הציג ר' נחמני היא "יכול אפילו דבר טמא", פירושו כי יפתח היה צריך לציין לאיזה סוג בהמה התכוון או לכל הפחות היה צריך לנקוב בשמה של הבהמה אותה רצה להקריב.⁴⁴

וכן פירש הכלי יקר⁴⁵:

"יפתח נדר כהוגן⁴⁶ שאמר והיה היוצא, ולא כלב ודבר טמא⁴⁷ אלא אשר יצא לקראתי, רצה לומר דבר חשוב שיצא לקראתי, בעל דעת ותבונה שיצא בכוונה לקראתי בשובי לשלום, ונזרקו בפיו דברים אלו שכן היה בסוף "ותצא בתו לקראתו" כמאמר לקראתי".

ואמר את דבריו "והיה לה' והעליתו עולה והיה לה'", הוא תנאי, רוצה לומר, כשיהיה לה', רצה לומר, דבר ראוי לה' ולא טמא אז העליתו עולה נמצאו דבריו הכל חלקה אחת קצתם תנאי וקצתם קודש".

וכן מצינו עוד בפירוש "מצודות דוד" שאף הוא מציג כי יפתח הציג את דבריו באופן מפורש, ויותר מזה יפתח סייג את דבריו "והיה לה' " רצה לומר, אם יהיה

44. ר' שמואל בר נחמני הוא הדעה היחידה מבין כל הפרשנים שטוען כי לשונו של יפתח לא היתה די ברורה.

45. כלי יקר על הנ"ך-רבי שמואל לאנייאדו-ספר שופטים יא', לא.

46. הכלי יקר משתמש במילים "נדר כהוגן", ולא כפי שהוצג בגמ' "שאל שלא כהוגן", נדר יש לו מעמד גדול יותר מאשר שאילה, נדר הוא בגדר של חיוב כי אי עשיתו נחשב כביטול מצוות עשה, בעוד שאילה אי קיומו אינה מחיבת כי תחשב כביטול מצוות עשה.

עובדה זו מציגה כי נדרו של יפתח היה ראוי, ואף ניתן לראות בו צד חיובי.

47. יחזקאל קופן במאמריו לספר שופטים טוען:

יש מהחוקרים שטוענים כי יפתח התכוון להקריב את בתו, טענה זו נשללת לחלוטין מפאת שני סיבות:

1. קורבן פולחני בו מוקרב אדם לא נהוג בתוך עם ישראל

2. הקורבן הפולחני יש שימוש אך ורק עם הזכרים וליפתח היתה רק בת אחת.

דבר שאין ראוי להעלות לעולה יהיה קודש לה', שיתמיד בקדושה ולא ישתמש לחולין. והעליתהו אז אקריבו לעולה, אם יהיה דבר הראוי לעולה⁴⁸ מאידך גיסא מוצאים אנו את דעתו של הרד"ק הטוען כי יפתח לא נתן את דעתו די הצורך כאשר ביטא את נדרו, וע"פ משמעות הפסוקים כפשוטו ניתן להבין שנדר שאפילו אם יצא מי שאינו ראוי להיות לעולה, בכל מצב יקריב הוא אותו לעולה.

ו. הצרי אין בגלעד

1. נדרים פורחין באויר

"ויבוא יפתח המצפה אל ביתו והנה בתו יוצאת לקראתו בתופים ובמחולות ורק היא יחידה אין לו ממנו בן או בת, ויהי כראותו אותה ויקרע את בגדיו ויאמר אהה בתי הכרע הכרעתי ואת היית בעוכרי ואנוכי פציתי פי אל ה' ולא אוכל לשוב... ויהי מקץ שנים חודשים ותשב אל אביה ויעש לה את נדרו אשר נדר"⁴⁹. מלותיו הראשונות של יפתח אל בתו הם "ולא אוכל לשוב", יפתח מציג באופן ברור מעל לכל ספק כי לנדרו אין שום אפשרות להתבטל, וחייב הוא לקיימו כפי שנדר.

קודם שנברר את כוונת יפתח באי היכולת להתיר את הנדר, נבין תחילה מהיכן נובעת בכלל היכולת להתיר נדר. התרת נדר על פניו מציגה לפנינו, כי נדר הוא דבר של מה בכך, יש יכולת לנדר ובמידה והנדר אינו מתאפשר לקיום או שמא חש האדם חרטה בלבו, אזי במחי יד ניתן לבטל את הנדר. הסתכלות זו הופכת את הדבר כי כל אדם יתן לעצמו את הרשות "להשתעשע" עם בקשות ונדרים ככל אשר יחפוץ.

2. הדין והמקור

"התרת נדרים" כתבו הראשונים שמובנה כמו התרת קשר, כאדם שמצא חבל קשור והיתרו, ויש מפרשים מלשון היתר, בניגוד לאיסור. בכמה מקומות השתמשו

48. מצודות דוד-שופטים יא', לא.

49. שופטים יא', לד-לה, לט.

חכמים בלשון הפרה ולא דוקא הוא, והכוונה על התרה, שאין הפרה אלא לשון הבעל שמפר לאשתו והאב לבתו⁵⁰.

התרת נדרים אינה מפורשת בתורה, בתורה מוצאים אנו אך ורק הפרת נדרים של בעל לאשתו ואב לבתו.

המשנה במסכת חגיגה אומרת:

"היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמוכו..."⁵¹.

הגמ' דנה בסוגיה זו האם יש מקור מפסוק ממנו ניתן ללמוד כי יש אפשרות להתיר נדר, למסקנה מבין כל הדעות המוצגות בגמ' מתקבלת דעתו של שמואל המסתמך על הפסוק

"לא יחל דברו"⁵², הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו, אמר רבא לכולהו אית להו פירכא לבר מדשמואל דלית ליה פירכא".

דברי שמואל מכוונים הם אל היחס שבין הנודר לבין החכם. רק בידי החכם ניתנת האפשרות להתיר את הנדר של אדם אחר.

תפקידו של החכם הינו לקחת את הנדר ולעקור אותו מעיקרו, להופכו כאילו לא חל הנדר לעולם, ובכך הופך החכם את הנדר לגדר טעות.

3. בין פתח לטעות

מהו הרעיון המחשבתי העומד בהתרת הנדר, והרי בפועל הנדר ננדר ונקרא עליו שם נדר רק מתוך שלושת התנאים אותם הצגנו לעיל 1. כוונת הנודר, 2. ביטוי הנדר בשפה ברורה, 3. הנדר חל על דבר שניתן לנדור בו.

שלושת תנאים אלו הופכים את דברי האדם לגדר נדר, במידה ויחסר אחד מתנאים אלו לא יהיו תוקף לדברי האדם בגדר נדר, אם כן כיצד הופך החכם את תוקף הנדר לדבר שבטעות?

הרב סולובייצ'יק⁵³ מבאר את שני המישורים להתרת הנדר העומדים בפני החכם בשעה שהופך הוא את הנדר "לנדר של טעות", האחד קרוי בשם "פתח" והשני קרוי בשם "חרטה".

50. אנציקלופדיה תלמודית, כרך יא, טור שלג.

51. בבלי חגיגה י ע"ב.

52. במדבר ל', ג.

הגדרה של טעות פירושה שגיאה בזיהוי הנכון של האדם או החפץ הנידון, בטעות מעיין זו אזי אין כל צורך כלל בהתרת חכם, אך כאשר אנו אומרים כי יש "פתח" לנדר, וע"י כך הופכים אנו את הנדר לנדר של טעות, אין כוונתנו כי היה זיהוי מוטעה בשעה שננדר הנדר כי אם טעות בשיקול הנכון, לאמר בזמן שנדר הנודר את נדרו טעה הוא בהערכת המצב או בחיזוי התוצאות שהנדר עשוי לגרור.

לעומת זאת התרת הנדר על יסוד "חרטה", פירושו כי טעמו של הנודר השתנו בעקבות מציאות שלא היתה קודם לכן, תחושותיו והרגשותיו של הנודר אינם עומדים באותו קנה מידה שהיו בשעה בה נדר, וכעת במבט לאחור סיבת הנדר נראית לו כחסרת טעם לחלוטין.

כלומר, הגדרת התרת נדר על יסוד "פתח" מבוסס על תהליך של דעת הנעלמה בשעה בה ננדר הנדר.

בעוד הגדרת התרת הנדר על יסוד "חרטה" מבוסס על תהליך של רגש.

4. הצרי אין בגלעד

סיום תיאור חייו של יפתח מסתיים באחת מן הטרגדיות האנושיות שמצינו במקרא "ותשב אל אביה ויעש לה את נדרו אשר נדר"⁵⁴.

הכתוב לא מציין מדוע יפתח אינו מנסה להתיר את נדרו, הכתוב מעלים מעינינו כיצד היה מוכן יפתח להקריב את בתו יחידתו לעולה, כפי שפצה את פיו בנדרו.

והרי היה יכול יפתח להתיר את נדרו אצל החכם שהיה בתקופתו, "פנחס" הכה"ג, שהיה מתיר את הנדר ע"י דין "פתח". שהרי בשעה שבה נדר יפתח לא חזה כי בתו היא שתצא ותקביל את פניו כי אם בע"ח.

חז"ל ביקרו את יפתח בנקודה זו בשיא החריונות.

שלוש תשובות עיקריות ניתנו לאי התרת הנדר ע"י יפתח, תשובת חז"ל, תשובת הרמב"ן, ותשובת המדרש.

53. על התשובה-עמודים 105-108.

54. שופטים יא', לט.

א. תשובת חז"ל.

היה יכול להפר את נדרו ולילך אצל פנחס. אמר אני מלך ואלך אצל פינחס? ופינחס אמר אני כהן גדול בן כהן גדול ואלך אצל עם הארץ זה? בין דין לדין נספית ההיא עלובה⁵⁵.

בין יפתח לפנחס חל ויכוח קשה ונוקב מי ילך אל מי, ע"פ פשוטם של הכתוב נראה כי בין פנחס ליפתח מתחולל ויכוח על כבודה של מלכות. פנחס רואה את כבודה של מלכות בצידה הרוחנית (אין ראוי לאדם המיצג את רוח ישראל לצאת ממקום מושבו ולדון בבעיות, פנחס רואה את מעמדו בצורה של "הרוצה את הרב יבוא אליו", בעוד יפתח רואה את כבודה של מלכות בצידה השלטוני, המנהיג השולט בפועל בעם, הנהגתו היא ההנהגה הדומיננטית וע"כ גם איש הרוח קרי פנחס צריך לבוא אליו ולא ההיפך.⁵⁶

הפירוד הנורא בין ההנהגה לכהונה הביא לעונשם הקשה של פנחס ויפתח, פנחס המשיך לחיות שנים רבות אך ללא רוח הקודש וללא עמדה ציבורית, גם אילו מצא צורך לתקן באומה את הטעון תיקון, לא היה יכול, רוח"ק נסתלקה ממנו. יפתח מת שש שנים אחרי הניצחון במוות קשה ואכזרי. ע"פ חז"ל התפורר גופו בכל מקום שהיה הולך אבר נשול ממנו והיו קוברים אותו, הדא הוא דכתיב, "וימות יפתח הגלעדי ויקבר בערי בגלעד"⁵⁷.

המדרש⁵⁸ מוסיף ואומר: "גבר רש ועושק דלים זה יפתח שהיה רש בתורה כגורפו של שקמה שהיה עושק את הדלים שנאמר (שופטים יב) ויאמרו לו אמור נא שיבולת ויאמר סיבולת ולא יכין לדבר כן. והיה שוחטן לפיכך מטר סוחף אין לחם שהיה לו מי שיתיר את נדרו, אלא ואין להם שהעלים הקב"ה מהם את ההלכה שלא ימצאו פתח להתיר לו את נדרו"⁵⁹.

55. ויקרא רבה, לז ד. : תנחומא בחוקותי ה' : אליהו רבה יא.

56. הרב יצחק לוי יוצא במאמרו בגליון שמעתין מס' 100 בחריפות רבה נגד המבנינים את המחלוקת בין פנחס ליפתח כמחלוקת אישית המתבססת על גאוותם של יפתח וכנגדו פנחס.

טענתו העקרית של הרב לוי במאמר זה כי נתעלמה הלכה, וע"כ נוצר לכאורה ויכוח זה .

57. איש לשבטו-הרב רמר עמ' 142.

58. תנחומא פרשת בחוקותי ה'.

59. שם.

ע"פ המדרש מוצאים אנו התייחסות שלילית על יפתח "גבר רש ועושק דלים...והיה שוחטן", התנהגותו זו של יפתח גרמה לעונש הקשה ביותר ליפתח כי יתמודד מול שאלת המוות לביתו, המוות המגיע בעקבות נדרו. המדרש בשונה מתשובת חז"ל רואה את יפתח בצורה השלילית ביותר, בעוד חז"ל הציגו את אי התרת הנדר כויכוח בין שני מנהיגים הדנים בשאלה מי כפוף למי מנהיג הרוח למנהיג השילטון או ההיפך מנהיג השילטון למנהיג הרוח.

ב. תשובת הרמב"ן

הרמב"ן בתשובתו מתייחס לדברי יפתח לא כנדר כי אם כחרם, שינוי זה בין חרם לנדר הינו שינוי מהותי ולכן, שאלתנו מדוע יפתח לא התיר את נדרו מתבטלת מאליה, שהרי אין מקום לחפש או למצוא היתר, וזאת משום שלדברי יפתח אין תוקף של נדר.

"וזה היה טעותו של יפתח בבתו, כי חשב כאשר חרם נגיד ישראל חי וקים להמית אנשים או העובר על חרמו חייב מיתה, כן אם נדר בעת המלחמה לעשות מאיש או אנשים זבח יחול הנדר, ולא ידע (יפתח) כי חרם המלך והסנהדרין חל על המורדים לכלותם או על העובר על גזירתם ותקנתם, אבל לחול הנדר לעשות עולה מדבר שאין ראוי לה' חס וחלילה"⁶⁰.

יפתח ראה את מעמדו כמנהיג האומה "כמלך", ומתוך כך הבין כי כמלך יש ביכולתו לנדור נדר של זבח אנשים, טעות זו נבעה מתוך המחשבה כי אדם המורד בשעת מלחמה יש היתר למלך לחרוץ את דינו למוות, וכל זאת ברגע שהוציא מפיו את השבועה או את החרם.

ולכך ראה יפתח את דבריו כחרם לכל דבר ומתוך כך הסיק יפתח כי אין אפשרות לחזרה, משום שלא מצינו מעולם דין התרה בחרם, דבריו הראשונים לבתו היו "פציתי פי אל ה' לא אוכל לשוב"⁶¹.

60. ויקרא כז', כט.

61. שופטים יא', לו.

ז. סיכום

פתחנו את מאמרנו בהנחה כי עלנו לקרוא את סיפור פרשת יפתח ע"פ פשוטם של פסוקים, במאמר זה נסינו להתנתק מדעות קדומות על דמותו של יפתח, ובדרך זו הצגנו את דמות יפתח מראשית דרכו כילד ועד הפיכתו למנהיגם של ישראל. עיון אחר דמות יפתח במנותק מפרשת הנדר הציגה את יפתח כמנהיג בעל תושיה השוקל את צעדיו ואת דבריו בשיקול רב. אישיותו זו של יפתח התבטאה בעיקר בשני מישורים:

1. **ראש וקצין-יפתח** דרש להיות כראש לעם ולהנהיגם ולא רק כקצין במערכה הצבאית, דרישה זו נבעה מתוך רצונו של יפתח כי עצם היותו מוביל העם במלחמה, עצם היותו "הרמטכ"ל" במלחמה, הדבר מחייב כי עליו לאחד את כל העם סביבו, עליו ליצור מנהיגות שאליה יהיו נשואות עיני העם ורק ע"י גישה חיובית של העם בדרך זו אזי מובטח הניצחון במלחמה ותחושה כי העם מצוי עמו יחד ולא שמלחמת ישראל נגד עמון הופכת להיות מלחמתו הפרטית.

2. **תיקון רוחני-יפתח** כמנהיג ישראל הבין כי מנהיגות אמיתית ושלמה חייבת לנבוע מתוך קדושה, מתוך תיקון רוחני של העם, הצד הרוחני של העם הוא השורש לכל הבעיות הפוקדות את העם. וע"כ יפתח מיחס חשיבות רבה לתיקון העם, ופעולתו הראשונה כמנהיג היתה אסיפת העם למצפה ושם מתקנס בצד הרוחני כשם שמצינו זאת אצל שמואל וע"ז נאמר "יפתח בדרו כשמואל בדרו". מתוך מעמדו זה של יפתח הגענו למסקנה כי נדרו של יפתח היה בשיקול דעת, ובשפה ברורה ומובנת שאינה משתמעת לשני פנים.

רק הסתכלות חיובית על דמותו של יפתח, הנלמדת ממכלול הסיפורים על יפתח ולא רק מתוך פרשת הנדר, נותנת בידנו את היכולת לשאול ואף לנסות להבין מדוע לא התיר יפתח את נדרו, שאם לא, היתה בידנו תשובה אחת, יפתח היה עם הארץ ולכן לא התיר את נדרו ומתוך כך היה ניתן להסיק כי יפתח היה אדם שלילי וע"כ הגאווה שבו גרמה לאי התרת הנדר.

התשובות לאי התרת הנדר היו בעיקר שתיים, האחת: נעלמה ההלכה מגדולי ישראל ע"י שמים, וע"כ גם אם רצה יפתח להתיר את נדרו לא היה ניתן. והשני מעמדם של דברי יפתח היו בגדר של חרם ולא נדר ולפיכך אין מקום לשאלת אי התרת הנדר משום שלא עסקין בנדרים כי אם בחרמות.

מאידך לא נוכל להתעלם כי היו ליפתח מעידות בדרכו, בזמן גירושו התלקטו אליו "אנשים ריקים", אנשים בעלי בצע ועמי הארץ, ובכך מעיד הדבר על אישיותו

של יפתח כי דבקו בו מידות שליליות שגרמו "לאנשים ריקים" לדבוק בו ולראות בו כמנהיגם.

מעידה נוספת שמצינו ביפתח התמקדה בהעמדת יפתח מול מנהיגי ישראל שבראשם שאול המלך, מעידה זו התבטאה בעיקר בפזיזותו של יפתח להשתמש בנדר על אף שהדבר לא היה נצרך, בניגוד לשאול שהמתין 40 יום עד ההחלטה להשתמש בנדר.

מעידות אלו אין בכוחם להעמיד את יפתח אך ורק בצורה שלילית לחלוטין כפי שמצינו בפרשנים ובמדרשים.

היחס למנהיגות יפתח הינה יחס מורכב, מצד אחד ראינו כי ליפתח היה מספר לא קטן של נקודות חיוביות אדם שלא התנתק מעמו, אדם היודע את היסטורית העם, אדם שאינו שואף להיות שופט ע"מ לקדם את עצמו באופן אישי, אך מאידך מצינו ביפתח מעטות אך בעלות משקל רב כאדם העושה את הדלים, כאדם שאינו נבחן בבהירות יתרה בדבריו (לפי דעת ר' שמואל בר נחמני).

מורכבות זו מביאה אותנו להסתכלות שונה על יפתח, לא עוד הסתכלות על מנהיגותו של יפתח אך ורק בצד השלילי כי אם הסתכלות כוללת על כלל מעשיו⁶².

62. תודתי לרב אלישע פיקסלר שהאיר את עיני בהערותיו.